

**Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Інститут психології і педагогіки
Педагогічний факультет
Кафедра теорії і методики виховання**

ІННОВАТИКА У НАВЧАННІ ТА ВИХОВАННІ

**Часопис кафедри
Випуск 3**

Рівне-2014

УДК – 37.09:005.591.6

Інноватика у навчанні та вихованні. Часопис кафедри.
Випуск 3 / Упор. Ціпан Т.С. – Рівне: РДГУ, 2014. – 108 с.

Рецензенти:

Литвиненко С. А., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Ящук І. В., професор, доктор педагогічних наук, професор, декан факультету початкової освіти і філології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Рекомендовано до друку Науково-методичною радою
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 2 від 23 березня 2014 року).

© РДГУ, 2014

З М І С Т

Кособуцька Г. П.	Посвята.....	3
Дем'янюк Т. Д.	Інноваційні технології духовно-морального виховання особистості у позашкільному закладі.....	6
Петренко О. Б.	Гендерний підхід у громадянському вихованні учнів: актуалізація ідей В. О. Сухомлинського.....	18
Кириленко С. В.	Громадянське виховання учнів як стратегічний напрям розвитку громадянського суспільства в Україні...	27
Кіян О. І.	Громадянське виховання у системі роботи класного керівника в умовах Євроінтеграції вітчизняної освіти.....	37
Сойчук Р. Л.	Формування національної ідентичності громадян України в умовах Євроінтеграції.....	41
Гринькова Н. М.	Громадянське виховання молодших школярів у позашкільних навчальних закладах: теоретичний аспект.....	52
Ціпан Т. С.	Взаємодія дитячого об'єднання і сім'ї у громадянському вихованні зростаючої особистості.....	60
Булига І. І.	Релігійна толерантність як імператив сучасності.....	67

Шутяк В. Г.	Громадянське виховання учнів початкових класів на уроках трудового навчання.....	77
Стельмашук Ж. Г.	Виховання дисциплінованості особистості учнів у контексті формування у них громадянської культури.....	83
Сорочинська Т. А.	Особливості формування громадянськості майбутнього вчителя педагогічних закладів Рівненщини (1939-1958 рр.).....	92
Баліка Л. М.	Роль шкільної бібліотеки у становленні національного виховання незалежної України.....	97

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Баліка Людмила Миколаївна – здобувач Рівненського державного гуманітарного університету

Булига Ірина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент Рівненського державного гуманітарного університету

Вознюк Галина Федорівна – завідувачка відділу освіти Дубенської райдержадміністрації Рівненської області

Гринькова Надія Михайлівна – кандидат педагогічних наук, доцент Рівненського державного гуманітарного університету

Дем'янюк Тамара Дмитрівна – професор, завідувач кафедри теорії і методики виховання, НДІ інноваційних виховних технологій (1994-2013 рр.)

Кириленко Світлана Володимирівна – кандидат педагогічних наук, начальник відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи Інституту інноваційних технологій і змісту освіти

Кіян Ольга Іванівна – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України

Кособуцька Галина Пилипівна – доцент Рівненського державного гуманітарного університету

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики виховання рівненського державного гуманітарного університету

Сойчук Руслана Леонідівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету

Сорочинська Тетяна Адамівна – аспірант кафедри загальної і соціальної педагогіки та управління освітою Рівненського державного гуманітарного університету

Стельмашук Жанна Григорівна – викладач Рівненського державного гуманітарного університету

Ціпан Тетяна Степанівна – кандидат педагогічних наук, в. о. доцента Рівненського державного гуманітарного університету

Шуťяк Володимир Георгійович – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач відділу аспірантури Рівненського державного гуманітарного університету

Наукове видання

ІННОВАТИКА У НАВЧАННІ ТА ВИХОВАННІ

**Часопис кафедри
Випуск 3**

Підписано до друку 24.04.2014 р.
Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 5,15. Замовлення №155/1. Наклад 300.

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
Рівненського державного гуманітарного університету

Інноватика у навчанні та вихованні. Часопис кафедри.
Випуск 3 / Упор. Ціпан Т.С. – Рівне: РДГУ, 2014. – 107 с.

УДК – 37.09:005.591.6

Таким чином, духовно-моральне виховання особистості у позашкільному закладі є запорукою співпраці, повноцінного діалогу педагогів і вихованців та передбачає: оволодіння необхідними знаннями, які служать основою духовно-морального виховання і в той же час є досвідом духовно-морального розвитку; формування стійких моральних переконань у позашкільному педагогічному процесі; формування позитивної мотивації досвіду духовно-морального зростання; формування системи цінностей, запитів, потреб та інтересів у вихованців; формування позитивної поведінки, яка б відповідала законам високої духовності і моралі; розвиток творчих здібностей, саморозвиток і самореалізація дітей та молоді.

Список використаних джерел і літератури :

1. Закон України “Про позашкільну освіту” // Освіта України, № 31, 2 серпня 2000 р.
2. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді // Світ виховання, 2004. – №4(5). – С.15.
3. Дем’янюк Т., Бех І., Байрамова М., Мельникова Л. Духовно-моральне виховання особистості: інноваційний підхід: навчально-методичний посібник. – Київ-Рівне: Волинські обереги, 2007. – 316 с.

УДК: 373.5.017.4

ПЕТРЕНКО О.Б.

**ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД
У ГРОМАДЯНСЬКОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ:
АКТУАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ В.О.СУХОМЛІНСЬКОГО**

Апатія, що охопила суспільство, відсутність громадянської позиції, недовіра до політиків і, як наслідок, зсув пріоритетів у бік приватних інтересів не можуть не тривожити, тому що в подібній ситуації неможлива побудова громадянського суспільства, яке є обов’язковою складовою правової демократичної держави.

У цих умовах важливе значення має формування демократичних традицій, громадянської свідомості, активної громадянської позиції населення, насамперед, молоді. Особлива роль у цьому процесі належить освіті, яка має “статус механізму розвитку суспільних форм життя” [7, с.44.]. Сучасна демократія висуває вимогу активної участі в побудові громадянського суспільства, як чоловіків, так і жінок. Тому освітня політика повинна враховувати не тільки необхідність розвитку громадянської освіти й виховання молоді, але й, з іншого боку, необхідність поєднання її з гендерною освітою, основним завданням якої є виховання установок на гендерну рівність. Тільки в цьому випадку ми отримуємо нове покоління громадян: толерантних, таких, які володіють егалітарним мисленням, критичним і незалежним світосприйманням, вільних від застарілих стереотипів і установок, гендерно-чутливих.

Гендерний підхід в громадянській освіті й вихованні відкриває приховані можливості для розвитку й самореалізації кожної дитини, для значного посилення людського потенціалу суспільства, гуманізації відносин між статями на всіх рівнях міжособистісних і суспільних відносин.

„Підхід” у педагогіці – це лише певні методологічні орієнтири реалізації певної ідеології (або наукової парадигми) у всіх компонентах педагогічної системи навчально-виховного закладу. Тобто, при новому підході змінюватись будуть не види діяльності, не форми і методи навчально-виховної роботи, а в першу чергу цілі й зміст, вибудовані під певним (у нашому випадку гендерним) кутом зору.

За визначенням ООН, “гендерний підхід” в шкільній освіті й вихованні полягає в “... процесі оцінки будь-якого запланованого заходу з погляду його впливу на жінок і чоловіків, ... у всіх політичних, економічних і суспільних сферах для того, щоб і жінки й чоловіки могли одержувати рівну вигоду, а нерівність ніколи не вкорінювалася б” [2, с.11].

Коли ми говоримо про гендерний підхід в громадянському вихованні, то маємо на увазі перехід від статеворольової концепції у вихованні до гендерної, сформованої на основі егалітарних цінностей. Зрозуміло, що мова йде про системну інновацію у шкільній виховній системі. При цьому зміни

повинні відбуватися як у роботі з дівчатами, так і з хлопцями. Зважаючи на все, якщо статево-рольова парадигма виховання дітей різних статей залишиться незмінною, то у всіх сферах життєдіяльності, які вимагають лідерської, впевненої поведінки, наполегливості, навичок прийняття рішень і публічного прояву самостійної ініціативи, жінки будуть “відстаючою більшістю”, а гендерна асиметрія буде процвітати.

Таким чином, гендерний підхід у громадянському вихованні має на меті цілеспрямовану роботу з реконструкції гендерних уявлень молоді про місце й роль чоловіків і жінок у політиці, формування у дівчат ставлення до громадянської активності як до відповідальної і привабливої сфери самореалізації, а в хлопців – позитивного ставлення до самореалізації жінок у громадянському житті [2, с.12].

На основі здійсненого аналізу вважаємо коректним визначення гендерного підходу у громадянському вихованні як значущої складової особистісно орієнтованого підходу, що спирається на соціостатеві особливості учня/учениці й вибудовує на підставі цього відповідний зміст, методи, форми навчання й виховання, спрямовані на створення сприятливого (гендерно комфортного) освітньо-виховного середовища з метою забезпечення розвитку особистості відповідно до її потенціалу.

Головним при гендерному підході у громадянському вихованні є робота з подолання традиційних стереотипів у підлітків і юнацтва щодо гендерних ролей жінок і чоловіків у суспільстві, розширення культурного світогляду й соціальної компетентності. Тільки виховання, засноване на рівноправності статей, здатне сформувати егалітарну свідомість у майбутніх громадян держави.

Член громадянського суспільства – особистість, яка реалізує себе у різноманітному, вільному і творчому спілкуванні з іншими, у якому поведінка людини визначається її власними інтересами, цілями, гендерною приналежністю [7, с.45].

Гендерний підхід створює інший погляд на світ, на свою власну роль у суспільстві, на відносини з іншими людьми, з представниками іншої статі, що приводить до серйозних змін у світогляді, до формування більш активної громадянської позиції, і, в результаті, – до зміни суспільної свідомості.

Сучасна педагогіка відстає від інших суспільних і гуманітарних наук у засвоєнні і переробці гендерної теорії, створенні технологій гендерного виховання. Тому на сьогодні актуалізацію ідей видатних педагогів минулого щодо впровадження гендерного підходу в освіту й виховання вважаємо вкрай важливим завданням.

На наш погляд, виникає потреба схарактеризувати гендерний підхід у громадянському вихованні школярів у контексті ідей В.О.Сухомлинського (1918-1970), 95-річчя якого у цьому році відзначатиме педагогічна громадськість, так як саме Василь Олександрович вперше у радянській педагогіці офіційно заявив про те, що не існує особистості без статевої належності, особистості взагалі. Є лише особистість чоловіча і особистість жіноча, і від статевої соціалізації багато у чому залежить майбутня задоволеність життям, гармонійність життєвого світу, рівень самореалізованості людини, особливості її включення у розвиток громадянського суспільства. Педагог-практик досить повно охарактеризував гендерний підхід у громадянському вихованні на прикладі власного педагогічного досвіду.

Український педагог ще наприкінці 60-х років ХХ століття визначив одне з головних завдань школи наступним чином: “Наш шкільний колектив насамперед дбає про те, щоб, ... підліток відчув себе громадянином ... Щоб наш підліток дорожив найвищими цінностями – святинями народу, він повинен поважати в собі громадянина. Громадянське життя в роки отрочтва – ціла ділянка виховної роботи. Я завжди прагнув до органічної єдності громадянських думок, почуттів і діяльності, щоб почуття, переживання знаходили свій вияв у благородних вчинках, у праці для людей, для суспільства, для Вітчизни” [12, с.302]. За переконанням педагога, “справжнє громадянське виховання ... починається там, де думка надихає, пробуджує й утверджує прагнення до морального ідеалу” [12, с.330].

Педагог у праці “Як виховати справжню людину” чітко визначив, що виховання справжньої людини повинне відбуватися в гармонійній єдності виховання в ній громадянина, трудівника, сім’янина, батька й матері: “Головний екзаме́н – чи може вихованець бути справжнім громадянином, трудівником,

жити в любові і вірності, а головним святом школи, на мою думку, є той день, коли мати й батько – наші колишні вихованці – приводять до нас у школу свою дитину” [13, с.404].

Гендерний підхід у громадянському вихованні Василь Олександрович досить ґрунтовно схарактеризував у праці “Методика виховання колективу”: “Громадянська, моральна, етична, естетична зрілість, яку ми повинні сформувати в школі, виявляється передусім у тому, наскільки усвідомили наші вихованці у роки ранньої юності ту важливу істину, що за рівнем своїх фізичних і духовних сил вони мають бути справжніми чоловіками й справжніми жінками” [11, с.556]. А виховання справжніх чоловіків та справжніх жінок починається з формування громадянських якостей особистості.

У праці “Народження громадянина” два розділи – “Народження чоловіка, народження жінки” та “Хлопчики і дівчатка – чоловіки й жінки” педагог присвятив гендерному аспекту цієї проблеми [12, с.345-356]. Василь Олександрович розумів, що, починаючи з підліткового віку, дітям слід давати уявлення про чоловічу та жіночу поведінку, що існують у конкретному суспільстві (тобто про гендерні ролі) і певні сподівання, яким повинна відповідати та чи інша особа. На той час це було справжнім викликом офіційній педагогіці. Василь Олександрович вважав, що в отроцтві, коли народжується громадянин, народжується не просто громадянин, а громадянин-чоловік і громадянин-жінка [12, с.345].

Павлівський вчитель відмічав, що школа більше орієнтована на хлопців, простежував недостатній інтерес до всебічного розвитку жінки. Аналізуючи практику виховання, він зауважував, що в освіті і вихованні дівчат майже ігнорується мета досягти того, щоб всебічний розвиток жінки чинив вплив на зміст і спрямованість духовного життя членів суспільства. У “Книзі про любов” Василь Олександрович писав: “У тих випадках, коли йдеться про специфіку виховання дівчаток, більше говорять про те, чим відрізняється дівчинка від хлопчика, який особливий підхід необхідний до неї через особливості її фізіологічного розвитку. Майже ніколи не ставилося питання про те, щоб уже з перших кроків шкільного життя формувались основи істинної духовної рівності чоловіка і жінки” [8, с.162-163].

На сторінках багатьох праць: “Книга про любов”, “Батьківська педагогіка”, “Методика виховання колективу”, “Лист до дочки” Василь Олександрович зазначав, що школа, суспільство часто готують жінку до ролі домашньої господарки, залежної від чоловіка, від його волі й бажань, інертної у вирішенні суспільних, громадянських проблем. Педагог дійшов висновку, що необхідно виховувати кожную дівчинку самобутньою і яскравою особистістю. “Орієнтація дівчинки – жінки на активну участь у суспільному виробництві, а не на пасивну роль домашньої господарки, на пасивне обмеження сфери її діяльності доглядом за дітьми – ось що дуже важливо в тому загальному тоні, який має характеризувати духовне життя школи. Бути матір’ю, бути вихователем дітей – горда й почесна місія, але коли тільки цим обмежиться діяльність жінки – вона буде залежною істотою. Тільки яскрава життєва мета дає жінці духовну силу, яка робить її володарем і повелителем у сфері почуттів” [11, с.573]. Очевидно, що павлівський педагог, наприкінці 60-х років, не проголошуючи концепцію гендеру, практично проводив гендерну соціалізацію особистості у громадянському суспільстві. Педагог по суті домагався гендерної рівності під час виховання своїх учнів, причому наголошував на необхідності “створювати спеціальні обставини для того, щоб хлопчики стали справжніми чоловіками. І все це треба робити тонко й тактовно, щоб не сформувати в дівчаток безвільності й нерішучості. Ні за яких обставин у дівчаток не повинна зародитись думка про те, що вони слабкіші від хлопчиків” [11, с.557]. Він застерігав: “Мене ніколи не радує, що в окремих дівчаток занадто багато старанності, акуратності і мало ініціативності, самостійності, рішучості. У майбутньої матері треба виховувати громадянську стійкість, почуття власної гідності, а не безсловесну покірливість. Покірливість, вироблена одностороннім вихованням (це – дозволяється, а це – забороняється), породжує ідейну безхребетність” [12, с.350]. І далі: “Гідність майбутньої жінки, матері, дружини формується тоді, коли вона одухотворена громадянськими інтересами, турботами, хвилюваннями колективу. Не творіння якогось абстрактного добра – такого немає, – а активна, наполеглива, цілеспрямована боротьба за інтереси суспільства, за честь і

гідність людини, – ось що ідейно загартовує дівчинку” [там само].

Василь Олександрович був переконаний, що “дівчатка мають жити активним громадським життям. Занадто велика зосередженість на самій собі, заглиблення у свій внутрішній духовний світ без повного, багатого пізнання розумом і серцем світу людини, світу боротьби за суспільні ідеали, без відображення цього світу в своїх особистих потребах і інтересах – можуть бути причиною емоційної убогості, спустошеності” [12, с.350].

Місія школи, освіти, виховання, – на думку педагога, – допомогти кожній дівчинці знайти поле виявлення її індивідуальних здібностей у багатогранній діяльності, пов’язаній з навчанням: “Щоб виховати сильних духом, мудрих і мужніх жінок, дуже важливо домогтися їх творчої інтелектуальної діяльності, звичайно, в поєднанні з діяльністю громадською, суспільно корисною” [11, с.574].

Насамперед, на думку педагога, треба створити різноманітне життя колективу, включати дівчат у всі види діяльності, не обмежуючи їх стандартними гендерними ролями. Адже “чим багатше інтелектуальне життя колективу, тим яскравіше розкривається чоловік перед жінкою й жінка перед чоловіком передусім як людина з усім її багатством, а не як істота протилежної статі” [11, с.574]. Це дуже важливо для виховання справжніх громадян, справжніх жінок і справжніх чоловіків. Дієвими щодо цього педагог вважав інтелектуальну діяльність, спортивні змагання, військові ігри, походи.

В.О.Сухомлинський переконував: “треба так організувати діяльність колективу, щоб не було спеціально чоловічих й спеціально жіночих видів діяльності (це, однак, не означає, що й найважчу фізичну працю мають ділити хлопці й дівчата) ... Не повинно бути таких трудових взаємовідносин, щоб дівчатка обслуговували хлопчиків і звикали таким чином до ролі домогосподарки. Те, що треба робити в домашньому господарстві, однаково вміло й старанно повинні робити чоловіки й жінки. Коли і є який розподіл в самообслуговуванні, то він має бути тимчасовим: сьогодні хлопці виконують одну роботу, завтра – іншу” [11, с.577].

У юнаків та дівчат необхідно сформувати усвідомлення гендерної рівності статей на основі чітких знань про чоловічу та жіночу психологію, про вікові особливості набуття гендерної ідентичності та гендерне самовизначення.

Педагог практично довів, що гармонійні стосунки між хлопцями і дівчатами не формуються стихійно, а є результатом спеціальної організації життя колективу. Це означає, що для впровадження гендерного підходу в громадянське виховання можуть бути використані будь-які види діяльності, причому слід пам'ятати, що важко знайти якийсь особливий вид діяльності, яку слід було б спеціально організувати чи стимулювати в інтересах утвердження гендерної рівності. Тому той чи інший вид діяльності учнів – праця, спілкування, гра, навчання – може служити інтересам гендерного виховання, якщо педагоги враховують у процесі їх організації загальні закономірності і, крім того, оцінюють дії школярів з позицій обох статей, беруть до уваги характер відмінностей між ними, ступінь їх важливості і суспільної цінності, а також враховують власну гендерну роль.

В організації виховного процесу педагог радив домагатись того, щоб хлопці і дівчата пережили й усвідомили свою різну за змістом (але не за цінністю) і рівною мірою необхідну спільну участь у конкретній справі, могли допомогти один одному як рівноправним (але не тотожним) партнерам у побудові громадянського суспільства.

Василь Олександрович практично реалізовував механізми становлення і розвитку громадянського суспільства у їх співвідношенні з методикою формування відповідних якостей хлопців і дівчат.

Актуалізація спадщини Василя Сухомлинського у цьому напрямі в черговий раз підтвердила, що впровадження гендерного підходу є невід'ємною частиною побудови громадянського, демократичного, толерантного суспільства. Зниження тиску гендерних стереотипів на школярів (як дівчат, так і хлопців) сприяє прийняттю цінностей рівноправного партнерства статей, кооперативної моделі громадянської позиції лідерства. Тому особливо актуально звучать сьогодні думки педагога щодо подолання гендерних стереотипів, які панували, та й подекуди, панують у суспільстві.

Принципово важливим є застосування гендерного підходу у громадянській освіті й вихованні, в організації навчально-виховного процесу в цілому, адже, за переконанням В.Сухомлинського, школа має могутній потенціал впливу на світогляд завтрашніх громадян держави.

Спадщина Василя Сухомлинського демонструє підхід до об'єднання громадянської та гендерної освіти й виховання особистості, які забезпечують розширення соціального простору для всебічного розвитку особистості: взаємодоповнюють і взаємодіють одне одного.

Таким чином, завдяки впровадженню гендерного підходу у громадянську освіту й виховання і актуалізації ідей В.О.Сухомлинського, стають видимими механізми конструювання особистості засобами навчально-виховного процесу, фактори, що впливають на формування життєвих цінностей і стилю поведінки хлопців і дівчат у майбутньому.

Недарма відомий сучасний російський педагог Борис Бімбад стверджує, що в історичній перспективі громадянське виховання повинне передувати економіці й політиці й випереджати їх у кожен дану одиницю часу. Виховання має владу над владою: воно впливає на суспільну думку й стимулює виробництво ідей.

Література:

1. Виховання громадянина. Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: Навч.-метод. посіб. / П. Р. Ігнатенко, В. Л. Поплужний, Н. І. Косарева та ін. – К.: ІЗМН. 1997. – 250с.
2. Воспитание граждан нового поколения: гендерный подход в парламентском образовании школьников. - М.: Издательство "МИК", 2003. – 224 с.
3. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності: Проект / Наук. творч. колектив: О. В. Сухомлинська (наук. кер.) та ін.// Шлях освіти. – 2000. – № 3. – С.7-13.
4. Концепція громадянської освіти в школах України: Проект / Кол. авт. : С. Г. Рябов. І. В. Жадан. Т. В. Клищенко та ін. // Шлях освіти. – 2001. – №1. – С.26-31.

5. Петренко О. Б. Гендерний підхід до виховання у спадщині В. О. Сухомлинського / О. Б. Петренко // Наука і освіта. Науково-практичний журнал Південного наукового Центру АПН України. – 2001. – № 5. – С.83-86.
6. Рагозін М. Громадянське виховання: методологія і організація у світлі європейського досвіду / М. Рагозін // Шлях освіти. – 1999. – № 4. – С.16-20.
7. Роль образования в формировании гражданского общества. “Круглый стол” журналов “Вопросы философии” и “Педагогика” // Педагогика. – 2007. – № 3. – С.42-70.
8. Сухомлинский В. А. Книга о любви / В. А. Сухомлинский. – М.: Молодая гвардия, 1983. – 191с.
9. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1978. – 263с.
10. Сухомлинський В. О. Лист до дочки. В кн. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад.школа, 1978. – С.241 –250.
11. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори: В 5т. – К.: Радянська школа, 1976. – Т.1. – С. 403 – 637.
12. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори: В 5т. – К.: Радянська школа, 1976. – Т.3. – С.283-582.
13. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори: В 5т. – К.: Радянська школа, 1976. – Т.2.- С.149 – 418.

УДК – 373.5.017.4(477)

КИРИЛЕНКО С.В.

**ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЯК
СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ**

Резюме. У статті розглядаються основоположені напрями та підходи до здійснення громадянського виховання у навчальних закладах України відповідно до державних документів.